

Estetik och kulturella värden inom stadsbyggnad

Utdrag ur Plan- och bygglagen

1 kap Inledande bestämmelser

3 § Där står att översiktsplanen inte är bindande för myndigheter och enskilda.

Reglering av markens användning och av bebyggelsen inom kommunen sker genom detaljplaner, står det sedan. *Där står det inget om de är bindande ...?*

Fastighetsplaner får antas för att underlätta genomförande av detaljplaner. *Vad kan en sådan reglera?*

5 §: Vid prövning ... skall både allmänna och **enskilda intressen beaktas**, om inte annat är särskilt föreskrivet. *Ger inte detta möjligheter?*

2 kap Allmänna intressen

2 § Planläggning skall, **med beaktande av natur- och kulturvärden** främja en ändamålsenlig struktur och en **estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden ... god livsmiljö**

3 kap Krav på byggnader:

§ 1 **Byggnader ska placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt m h t stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnaderna skall ha en yttre form och färg som är estetiskt tilltalande**, lämplig för byggnaderna som sådana och som **ger en god helhetsverkan**.

12 § Byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett område av denna karaktär, får inte förvanskas.

13 § Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassa till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär. Byggnader som avses i 12 § skall underhållas så att deras särart bevaras.

Kommentar: Även de mer detaljerade beskrivningarna enligt ovan visar sig svåra att tolka och ger utrymme för mycket olika tolkningar

Jordabalken är stark mot intrång i äganderätten. Man är rädd för prejudikat.

Byggare hävdar att det här inte går att renovera, man måste riva

Utdrag ur UJ synpunkter på Stockholms översiktsplan: Stockholm: Växa med kvalitet – skapa framtid i nutid

Estetik allmänt

- Arkitektur är en del av ett områdes identitet och kultur. Man mår bra av det vackra.
- Varje generation har rätt att göra avtryck, med kvalitet och respekt för människor i området
 - Stoppa lådbyggande, högt som lågt! Stoppa dålig kvalitet i material och utförande! Det finns material och byggmetoder som gör att man kan förena estetisk kvalitet och ekonomi.
 - Lyssna på människorna i området, sök de bästa idéerna, hög ambitionsnivå
- Kvalitet ska åstadkommas med rimlig kostnad, men man måste få betalt för kvalitet
 - Ta fler steg mot marknadshyror
- Ett område blir oftast bäst när man låter en viss stil blomma ut och dominera, ingen ängslighet eller mischmasch. Variationen fås genom växlingen mellan olika områden
 - Helgjutenhet inom områden och variation mellan dem – ger valfrihet

Slå vakt om den gamla stilen i gamla områden av värde och låt det moderna blomma ut med kvalitet i nya områden, i stället för plottrighet eller ängslighet!

Tillväxt och estetiska värden skapas ...

Halvcentrala bandet + Västra City, gigantisk tillväxtpotential – stora värden skapas

- *enorm tillväxtpotential* – stor plats centralt/mycket litet att bevara

- "greenfield" - ger möjlighet låt bästa postmoderna arkitektur blomma ut, med bästa internationella expertis och förebilder

Förorter, mycket stor potential – stora värden skapas

- *Stor tillväxtpotential* genom förtätning – gärna högt, förbättra befintligt
- *Stort behov av estetiskt lyft* - Förtäta, lyft arkitektur/utbud, höghus med arkitektonisk kvalitet! Med bästa expertis och samråd - ger identitet och status

Innerstaden, mycket liten tillväxtpotential - stora värden räddas

- *Mycket liten tillväxtpotential* – mycket stora värden att bevara i arkitektur/karaktär i olika gamla stilar
- Bevara, organisk utveckling i samråd med boende och verksamma - mycket begränsad förtätning med respekt för stora värden, Projekt underordnas existerande helhetsbild och kvaliteter, inga höghus, bygg även i originalstil, en del återställande av torftiga/fula byggnader som förstör helheter

Så olika! Det gör det viktigt med tydliga, olika riktlinjer samt lokala samråd i tidigt skede.

Totalt blir det en enorm tillväxt/förtätning! Ny byggnadsvolym i nya områden i Västra City, halvcentrala bandet gör att staden som helhet växer inåt, förtätas. Förtätning av förorter i stället för nya förorter längre ut, och inom nuvarande yta, innebär också förtätning.

Kommentar: Bygga med kvalitet: Längre avskrivningstid kan motiveras med hög kvalitet.

Om modernism, postmodernism, mm

Att bygga och bevara omtyckt stad

En stor majoritet människor reagerar negativt på det stora inslaget av monoton och fyrkantig arkitektur under de senaste 40-50 åren, i förorter ofta i kombination med för litet butiker och service. "Stoppa lådbyggnaden, inför arkitektur" och bygg "runt och gulligt" är uttryck som vunnit gillande. Arkitekturtidskriften RUM skrev: Modernismen var för snål.

Redan på 70-talet reagerade man. Den funktionellt inriktade, avskalade modernismen skulle ersättas av något nytt, med mera liv och variation, postmodernismen. Men i Stockholm kom det hela av sig. Vi genomför nu i det s.k. halvcentrala bandet just utanför innerstaden en gigantisk utbyggnad. Där har vi chansen att tillföra Stockholm stora värden, men det ena förslaget efter det andra är en fortsättning på det monotona lådbyggnaden. Man skulle önska sig bättre omdöme och större estetisk kompetens hos maktavare, säger Fredric Bedoire, professor vid Konsthögskolans arkitekturskola (SvD 090610).

Kommentar: Jan G känner Fredric Bedoire, skrivit liten handbok med Henrik O Andersson

Ett utdrag från Bra böcker 1988:

Inom arkitekturen introducerades termen postmodernism i mitten av 1970-talet för att beskriva en arkitektur som nyttjade formelement som kolonner och bågar från äldre tidsperioder ... Under tidigt 1980-tal blev det mera ett samlingsnamn för olika arkitekturströmningar som de senaste decennierna vuxit fram som alternativ till funktionalismen (=modernismen). Det är just i avståndstagandet från modernismen som postmodernismen tar sin utgångspunkt.

Funktionalismens krav på logik, saklighet och funktionsuppdelning, dess geometriska och dekorlösa estetik samt dess begränsade hänsyn mot äldre bebyggelse har formats till ett regelsystem, som alltsedan funktionalismens uppkomst på 1920-talet genomsyrat västerländskt byggande. Postmodernismens arkitekter är starkt kritiska mot detta regelsystem, som de menar har fött en alltför abstrakt och rätvinklig arkitektur, ofta föga tilltalande för den breda allmänheten. Genom ett medvetet användande av historiskt etablerade formelement och detaljer som förlänas nytt innehåll samt genom återskapande av kontinuitet i bebyggelsemiljön söker postmodernisterna forma en variationsrik, lokalt förankrad arkitektur, som kan uppskattas av alla.

Kommentar: I andra länder kan man se postmodernismen blomma, t ex i Berlin. Låt oss driva på för att skiftet äntligen ska genomföras här! Vi får hoppas på repris på utställningen på Arkitekturmuseet, Skeppsholmen: Arkitektur I Sverige under 100 år – ornamentets återkomst.

Enligt en arkitekt jag talat med kostar det ofta inget extra att bygga med bättre design. En annan säger att jo det kan kosta en del, men för kommersiella lokaler och bostadsrätter brukar han säga till byggherrar, att design höjer värdet och att de kan ta betalt för det. Med mer marknadshyror skulle det kunna gälla hyresrätter också.

I arbetet med att få Odenplansprojekten att bli mer i folks smak, pratade jag på torget och i butiker med många människor. Ofta uppstod en diskussion om stadsdelens värde, vad gäller service, arkitektur, Vasastans rika småskaliga karaktär, t ex att den större gallerian inte var Vasastansmässig, men något mindre kunde en del tänka sig och någon paviljong på torget. Mycket gällde de värden som definitionen av postmodernism ovan så väl beskriver.

En stor majoritet är hjärtligt trötta på monotont lådbyggande och stram arkitektur. Det måste bli en ändring, till mer omväxlande färg, form, material och ornamentik.

Kommentar: Anledningen till att modernismen tillåts fortsätta att dominera är den svenska rädslan för att kritisera, man håller tyst. Postmodernismen liksom Art deco m fl stilar är mycket olika i olika städer o länder – det finns en stor variationsrikedom.

Om roller

1. De stora entreprenörerna dominerar tillsammans med de kommunala bostadsföretagen som byggherrar. De är självtillräckliga eftersom allt som byggts länge har gått att hyra ut eller sälja. De är dåliga på att sälja t ex estetik, eftersom det inte har behövts.
2. Skatter och hyresreglering har gjort arbete dyrt, vilket har medverkat till att byggherrarna ensidigt jobbar med att minska kostnader, inte med att öka intäkter, t ex som betalning för estetik.
3. Lägenhetsstruktur styrs mest av byggherrarna, mindre av SBK. Underskottet på lägenheter har gjort att man helt inriktar produktionen på huvudfåran: alla tvåor likadana, alla treor likaså, alla fyror, nästan inga ettor och större lägenheter.
4. SBK: s A Wolodarski är självtillräcklig. Han är planansvarig och borde hålla sig till det strukturella, inte ge så detaljerade, hårda riktlinjer, t ex i S:t Eriksområdet, där han föreskrev dörrar av ek, viss typ av handtag, mm.
5. Arkitektens ställning har länge varit svag genom byggherrarnas väldigt starka ställning. Men den har blivit bättre på senare tid.
6. Det finns en elitism bland arkitektkåren, en subkultur vänd inåt. Den börjar i arkitektskolorna. Eleverna kommer in med kreativitet och entusiasm och går ut som tungsinta arkitekt-arkitekter. **Utveckla?** I utbildningen skulle behövas ögonöppnare från andra världar, som reklamfolk som är nära slutkunder, handplockade personer från andra länder, etc. Hur får man in allmänhetens syn på vad som är bra estetik och bra arkitektur i här? *Kanske kan man ge eleverna uppgift att arbeta fram en plan med gestaltning för ett visst område och använda slumpmässigt utvalda personer från en stratifierad population m h t vilka som kan tänkas komma att bo i området.*
7. På bostadsområdet, till skillnad från lokaler för handel, görs inga marknadsundersökningar. Det finns ingen debatt. Den lilla debatt som har poppat

upp på senare tid har inte kommit från någon kategori i branschen. Arkitekter törs inte säga vad som helst av rädsla för att stöta sig med sina uppdragsgivare.

Arkitekterna är ett mindre problem än byggherrarna.

8. Markanvisning utgör en stor potentiell möjlighet för staden att styra gestaltningen, men man är bara ute efter att få maximalt betalt. Tjänstemännen på exploateringskontoret är hårda att förhandla med. De stora byggherrarna får nästa alla markanvisningar. *Det är bekvämare och känns säkrare för staden att ha kontakt och samarbete med få aktörer.*
9. *Stockholm skulle kunna utlysa en tävling, med inslag av markanvisning, för en del av Stockholms City, som har utvecklats långsamt kommersiellt, som mötesplats och för boende. Framför allt är den mycket centrala Sveavägen trist och fattig hela vägen från Sergels Torg och norrut. Här är också en fördel att man längs åsen skulle kunna tillåta högre bebyggelse, i stället för att med enstaka höga pinnar störa homogena områden med utomordentligt fin stadsbild på båda sidor om Sveavägen och ned mot Strömmen – t ex höghuspinnen som föreslagits på Vasagatan.*
10. Staden med planmonopol och makt över markanvisning skulle kunna ställa krav på estetisk kvalitet, men man bör undvika stilanvisningar.¹ Vem ska avgöra vad som är kvalitet? Skönhetsrådet har med sin nuvarande ordförande Martin Rörby blivit bra. Han inser att han ska arbeta i allmänhetens tjänst.
11. De stora byggherrarna kommer inte att ändra på något i första taget. Det finns en intressant affärsmöjlighet för en mindre eller medelstor entreprenör att attrahera bra människor från olika håll och bygga med hög estetisk kvalitet. Om man lär sig att marknadsföra och ta betalt för estetisk kvalitet och att producera den kostnadseffektivt kan det bli en lysande affär. Byggandet i det halvcentrala bandet och förtätningen av förorter kommer att ge en gigantisk marknad med flera hundra tusen lägenheter. Så småningom kommer kanske de stora elefanterna lufsande efter.

Om bevarande

- ser vår plats i historien – förbättra genom kort o bra info om olika områdets arkitektur och skulptur
- kräver sammanhängande områden av viss storlek för att man ska kunna uppleva helheten, atmosfären – för att återskapa en del förstörd helhet skulle vi idag i Stockholm kunna ge bidrag till att bygga på retrofasader på de fulaste husen i värdefulla områden. Det finns ett antal hus som är en ren skam, ett hån mot sin omgivning.
- Ferdinand Boberg såg till att framhäva arkitekturen – sedan kom funkisen, en socialistisk idé, som slängde ut FB och hela Jugend, Art Deco, klassicismen, renässans. Man dominerar under namn av Modernism, som är tämligen död sedan ett par decennier ute i världen, men inte här. Modernismens arkitekter underordnade sig byggarna och de skapade tillsammans en ogenomtränglig makt genom de enorma resurser de fick genom miljonprogrammet. Samma kultur har ett dominerande inflytande över vad som byggs idag, främst fyrkantiga lådor i gråskala.

¹ När man bygger i existerande områden bör en allmän regel vara att det nya inte ska förminska eller störa existerande kvalitet. Det nya kan gärna harmoniera med det existerande. Om man eftersträvar kontrasteffekt ska den ändå vara respektfullt utförd visavi det existerande. Kontrasteffekt har missbrukats grovt av modernismen – man ville ofta diskreditera det gamla. Vi får inte glömma att denna kultur fortfarande lever kvar mer eller mindre hos en del hos en del arkitekter i dag. Därför finns det anledning att vara mycket vaksam vid bedömningen av strävan efter kontrast.

- Postmodernism har mobbats ut, föraktfullt som pastisch. Antalet huvudvägar att gestalta ett hus är inte så många. Postmodernism som fångar upp en del från Jugend, Art Deco, klassicismen innehåller de flesta möjligheterna, så om man förnekar dem blir det inte mycket uttryck kvar. Modernismen blev för snål, skrev tidskriften RUM mycket riktigt 2008 i en rubrik.

Kommentar: Renovering får stryk av att byta ut pga mer arbetstimmar och mindre material som byggarna tjänar pengar på – lägre arbetsgivaravgifter! Olika stilar speglar tiden, intressant att bevara som levande historia – för ut populär info, så att fler förstår! Fasadrenoveringsföretag har kompetens, det gäller att få BRF m fl att beställa, även återställa! Stark Fasad, Heds Fasad. Utbilda stukatörer, även i målning av stuck!